

TRUBARJEV VPLIV NA DALMATINOVO USTVARJALNOST

Raziskovanje Trubarjevega vpliva gre nedvomno iz dveh, med seboj lahko kaj različnih izhodišč. Pri preučevanju, koliko je Trubarjeva tradicija usmerjala Dalmatinovo lastno pot pri prevajanju bibličnih besedil, je sodobna slovenistika odkrila predvsem že znano Breznikovo trditev o nadaljevanju te tradicije, kar je izrazil J. Rigler takole: »Dalmatin je (torej) nadaljeval Trubarjevo tradicijo. Stilistično se sicer nekoliko razlikuje od Trubarja in na splošno je njegov jezik manj arhaičen, odpravil je tudi kak Trubarjev germanizem, toda uvedel je druge.«¹ V tem se ujema povsem z Breznikom, ki je Dalmatinovo samostojnost od prejšnjih izročil omajal, kar pa je Kopitar še trdil. Seveda so to ugotovitve, ki se nanašajo na jezikovno zgradbo, v kateri ob samem jeziku najdemo ob stilističnih posebnostih, frazeologiji in skladnji še »čiste«² vzhodnodolenjske jezikovne posebnosti, ki jih ni najti pri Trubarju. Toda kot je popravljal svoj jezik Trubar in ga izboljševal, je isto treba reči o Dalmatinu, čeprav je njegovo delo težje presoditi v posameznih stopnjah. Toda že iz dejstva, da je bil njegov prevod pred samim izidom več let v rokopisu, kaže na to, da je avtor svoj prevod popravljaj vse do revizijske komisije (od 1572 do 1583).² Verjetno bo Breznikova trditev, ki jo so v našem času izpopolnili in dopolnili z novimi dokazi, v glavnem obstala. Vsekakor bo Trubarjev vpliv po Kopitarjevem negativnem mnenju ostal kot slovenska jezikovna tradicija, ki je imela v Dalmatinovem obdobju še polno veljavo kljub Kreljevim reformam. Toda Trubarjev vpliv je treba iskati še v drugi sferi: Trubar je tudi s svojimi slovstvenimi načrti vplival na Dalmatina. Brez Trubarja bi zelo verjetno nikoli ne dobili popolnega prevoda biblije, pa tudi Dalmatin ne bi mogel v razmeroma kratki življenjski dobi ustvariti nekaj, kar presega eno samo generacijo. Tu je Trubarjev prispevek večji, kot bi sicer mislili. O njem doslej ni bilo veliko rečenega.³

Najprej je treba poudariti, da je Dalmatin odvisen od Trubarja, ko gre za šolanje in namestitev v slovenski protestantski cerkvi. Od njega je tudi odvisen v literarnem programu. Pod njegovim vodstvom je sodeloval v Trubarjevih pesmaricah in začel prevajati svesto pismo. Vendar pa se kljub neki odvisnosti od Trubarja od njega oddaljuje v razumevanju ortodoksnosti in dosledni privrženosti augsburški veroizpovedi. Kar je Trubarja sproščalo in mu pomagalo k samostojnejši poti znotraj protestantskih idej, je Dalmatina utesnjevalo. Pri njem ne moremo iskati drugotnih prvin kot pri Trubarju. Trubar se je z lahkoto od vsega začetka gibal v protestantskem prostoru in mu očitki po zgledu »viel falsch«⁴ niso šli do živnega, nasprotno pa je Dalmatin ostal v mejah pravovernosti tako pri prevajanju kot tudi v samostojnih besedilih. Glede prevajanja v nemškem predgovoru k bibliji posebej poudarja, da je vsak slovenski izraz preskusil, da bi kar najbolje ustrežal izvirniku, ki je zanj nedvomno Lutrova predloga, saj jo tudi sicer v predgovoru izrecno omenja ob drugih virih, ki pa so očitno drugotnega pomena.⁴ Že v naslovu je pokazal, da je njegov prevod narejen po Lutru, ko dobesedno prevaja Lutrovo besedilo »Biblia, das ist, die ganze heilige Schrift, deutsch«⁴ z Biblija, tu je, vse svetu pismu, (Stariga inu Noviga Testamenta), Slovenski«. Če je Dalmatin dodal v samem naslovu komentar k izrazu »tu je vse svetu pismu«⁴ še »Stariga inu Noviga Testamenta«, je to storil zelo verjetno kar iz

¹ J. Rigler, Začetki slovenskega knjižnega jezika, SAZU, Ljubljana 1968, 192.

² Fr. Kidrič, Jurij Dalmatin, v: Izbrani spisi, 1. knjiga, SAZU, Ljubljana 1978, 156; J. Rigler, n. d., 190; A. Breznik, Jezikoslovne razprave, SM, Ljubljana 1982, 28 sl.

³ Fr. Kidrič, n. d., 156.

⁴ J. Dalmatin, Biblia 1584, nemški predgovor.

dveh razlogov: najprej naj bi pojasnil sam izraz, ki nastopi v slovenski enačici prvič: biblija, ker ga Trubar še ni rabil, drugič pa je hotel vendarle poudariti razliko med svojim in Trubarjevim prevodom samo nove zaveze, ki je nedavno tega (1582) izšla v dveh zvezkih. Prav to je zanimivo za razmerje med Dalmatinom in Trubarjem, saj je znano, da je Trubar pohitel z izdajo svoje celotne nove zaveze tudi zaradi bližajoče se izdaje celotne biblije. V nekem smislu mu je bila Dalmatinova Biblija tekunica, na drugi strani pa je že občutil, da je učenec prekosl učitelja. Primerjava med obema prevodoma, ne samo po jezikovni plati, bi pokazala, kako sta oba avtorja živela drug ob drugem in da Dalmatin še zdaleč ni mogel mimo svojega starejšega vzornika.

V zvezi z Dalmatinovo ortodoksno opozarja O. Sakrausky na lastnost dežel Notranje Avstrije, kjer je bila v osemdesetih letih augsburška veroizpoved v neki meri še tolerirana. Treba je bilo vse storiti, da bi se ognili sumničeni glede kalvinizma in s tem stikov s švicarsko reformacijo. Tudi Trubar se je vsaj navzven ponašal kot zvest privrženec augsburške veroizpovedi. O tem tudi njegova vnema za Formulo concordiae, ki so jo podpisali vsi slovenski predikanti.⁵ Za kratek čas je bila slovenska reformacija enotna in je njeni začetki niso mogli tako oblikovati, kot so jo oblikovali pred tremi desetletji. Ali je v tem videti tudi že njen konec, ko se je oddaljila od svojih začetnih reformatoričnih idealov? Kakorkoli že, nedvomno je bila pri tem njena ustvarjalna moč kljub Bibliji nalomljena. Zato se mi zdi, da je Dalmatin zmozel svoje delo kljub vsemu le ob Trubarju in njegovi samonikli slovenski naravi. Biblija je vrh protestantskega književnega ustvarjanja, hkrati pa pomeni tudi njen konec. Po Bibliji ni izšel noben pomembnejši protestantski tekst. Tudi to kljub Bibliji opozarja na to, da je slovenski protestantizem brez Trubarjevega ustvarjalnega napora v resnici samo »prevod besedila«, ni pa več samosvoj in kot tak sposoben samostojno živeti iz tistih idej, ki so ga prebudile k življenju.

Trubarjev vpliv na Dalmatinovo književno delo je pri vseh teh ugotovitvah odločilen: nastala je Biblija, vrh slovenskega protestantizma v jezikovnem, literarnem in teološkem pogledu. V nekem smislu pa je Trubar že tudi slutil, da so mu porezane korenine, čeprav se tudi sam iz situacije osemdesetih let ni znal več izmotati. Za Dalmatina prilagajanje luteranski ortodoksiji ni bil kompromis, prav gotovo pa je bil za Trubarja. Toda tudi prilagajanje Dalmatinovega kova ni moglo prinesiti trajnejših in vidnejših sadov.

⁵ O. Sakrausky, Die theologische Bedeutung der Bibelübersetzung Jurij Dalmatin, Biblia 1584, München 1976, 39; M. Rupel, Primož Trubar in Formula concordiae, v: Drugi Trubarjev zbornik, Ljubljana 1952, 65 sl.